

Вплив суспільно-економічних формацій та політичних режимів на планування міст

Андрій Карасьов, студент¹ (ORCID: 0009-0000-6030-8355)

Київський національний університет будівництва і архітектури, проспект Повітряних Сил, 31, Київ, Україна, 03037

АНОТАЦІЯ

Розглянуто вплив різних політичних режимів та суспільно-економічних формацій на планування міста, адже містобудування є відображенням соціальних та політичних ідеологій, які формували візію майбутнього для багатьох режимів, від соціалізму до капіталізму. Міста завжди були центрами політичної влади і соціальної організації, де архітектурні форми і просторові структури використовувалися для управління людьми та символізації ідеологічних цінностей суспільства.

Ключові слова: політичний режим, архітектура, містопланування, символізм, контроль, суспільно-економічна формація

1. ВСТУП

Просторове планування міст, їх архітектура та символізми, тісно пов'язані з політичними режимами, оскільки різні політичні режими мають своє уявлення про те, як повинен функціонувати міський простір. В залежності від режиму змінюються пріоритети й підходи до вирішення проблем чи поставленої мети. Політичні режими використовують міське планування як інструмент для впливу на життя людей, їх політичні вподобання, поведінку, світогляд. Реалізують свої ідеї у розташуванні будівель, інфраструктурі, зонуванні та використанні міського простору.

2. МЕТА РОБОТИ

Проаналізувати різні підходи до міського планування в залежності від політичного режиму та суспільно-економічної формації, дослідити їх вплив на місто

3. ХАРАКТЕРНІ РИСИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ФОРМАЦІЙ У МІСТОБУДУВАННІ

Містобудування нерозривно пов'язане з суспільно-економічними формаціями, які визначають пріоритети в плануванні, архітектурі та використанні міського середовища. У цьому розділі буде розглянуто, як різні суспільно-економічні системи (соціалізм та капіталізм) впливають на місто.

Характеристика Капіталістичної стратегії щодо планування міста

У капіталістичному підході до міського планування головною метою є стимулювання економічної активності і залучення інвестицій.

Зонування міста відбувається на основі ринкових відносин. Розвиток району визначає вартість землі, що в свою чергу залучає до будівництва й покупки житла певні категорії населення, розміщення для них комерційних зон, інфраструктурних об'єктів тощо. Такий підхід стимулює розвиток одних районів та гетьтоїзує інші [6]. Одним з прикладів цього явища є процес джентрифікації, коли бідні райони перебудовуються для середнього класу. [3]

В капіталістичному підході до розбудови міста часто залучають приватний капітал для розвитку інфраструктури, що може бути корисно для економіки й самого міста, але

часто спостерігається обмежена увага до потреб міщан, що є сигналом відсутності соціальної інклюзії що міського планування [6]. У капіталістичних містах часто можна спостерігати приватизацію громадських просторів. Торгові центри, бізнес-центри та комерційні райони формують міське життя навколо своєї економічної діяльності, при цьому можуть знищуватися рекреаційні зони, зони історичної спадщини, перебудовуватися інфраструктура цілого міста задля своїх потреб. Міста розвиваються вшир, створюючи великі передмістя і вводять населення в залежність від автомобільного транспорту. І тоді міське планування спрямовується на розвиток інфраструктури для автомобілів, а не для жителів міст.

Характеристика Соціалістичної стратегії щодо планування міста

У соціалістичній підході до міського планування акцент робиться на принципах колективізму, соціальної рівності та функціональності [4]. Соціалістична стратегія передбачає забезпечення житлом всіх громадян, доступом до базових послуг через загальні простори й інфраструктуру, що призводить до розбудов мікрорайонів з одноманітними багатоповерхівками, які розвиваються навколо великих заводів та промислових підприємств, цим же зосереджується на потребах робітничого класу.

Інфраструктура таких міст передбачає наявність добре розвинених систем громадського транспорту і доступу до шкіл, лікарень і дитячих садків [4]. Акцент в архітектурі робиться на ефективності та практичності, цим же пояснюється мінімізація деталей та оздоблень у спорудах.

Архітектура і міське планування в соціалістичних країнах прагнуть відображати ідеї рівності. Це виявлялося у відсутності різких контрастів між житловими районами для різних соціальних класів. Райони будувалися таким чином, щоб бути однорідними і доступними для всіх. Це, на думку соціалістів, підкреслює ідеологічні цінності рівноправності та соціальної справедливості [3]. Прикладом такої архітектури є "Совецькі Хрущовки", панельні будинки у Східній Європі, Публічні житлові комплекси та райони в Нью-Йорку, Шотландські Нью-Тауни тощо.

4. ХАРАКТЕРНІ РИСИ РЕЖИМІВ У МІСТОБУДУВАННІ

Серед режимів з яскраво вираженими патернами в містобудуванні виділяють: демократичний, авторитарний та тоталітарний.

Характеристика Демократичної стратегії щодо планування міста

Демократичний підхід в плануванні й розбудові міста зазвичай орієнтуються на створення відкритих і доступних просторів для всіх громадян, з акцентом на комфорт, рівність і інтеграцію (парки, площі, набережні). У демократичних режимах міщани мають можливість впливати на міське планування через громадські слухання, консультації, тендери. Генеральне планування спрямоване на те, щоб уникати геттоїзації або різкої соціально-економічної сегрегації[4]. Негативні процеси в проблемних та віддалених районах долаються за рахунок розвитку інфраструктури: доступ до розгалуженої мережі транспорту між різними частинами міста, медицини, освіти, робочих місць, комерційних зон та зон відпочинку - що робить вулиці людними та безпечнішими [5], а також полегшує навантаження на працівників поліції [2]. Також розвивають проєкти, що спрямовані на розширення зелених зон, зменшення вуличного шуму, викиду шкідливих речовин у ґрунт, повітря, водойми і впровадження енергоефективних технологій задля збереження екологічної безпеки міста. Міста, що є прикладами реалізації такого управління є : Амстердам, Мальме, Фрайбург, Портленд, Сеул та ін.

Характеристика Авторитарної стратегії щодо планування міста

Авторитарні режими використовують містобудування як засіб контролю і демонстрації сили над людиною[1]. В архітектурі переважають символізм та монументалізм. Характерним є наявність великих центральних площ і масивних монументальних будівель, велетенських інфраструктурних проєктів, що є невід'ємною є частиною авторитарного планування міст, і вони зазвичай позиціонуються як "досягнення" режиму, демонструючи його успіхи і національну силу та потужність економіки. Авторитарні режими використовують планування міста для контролю над населенням [6]. Інфраструктура та транспорт можуть бути не доступними для певних частин населення, щоб обмежити їхню мобільність. Притаманне чітке розмежування районів, де проживають представники еліти і робітничих класів, цим же створюють сегреговані міські простори, де розділяють людей на класи або етнічні групи.

Характеристика Тоталітарної стратегії щодо планування міста

Мета тоталітарного міста - домінація, насадження ідеології, знищення індивідуалізму, насадження стаху, почуття безвихідності та контролю, власного безсилля та меншовартості. Важливу роль відіграють будівлі, призначені для масових зборів, як-от великі стадіони, площі або будівлі для пропагандистських зібрань [5] (до прикладу "Дома Культури" в ССРСР) . Тоталітарні режими схильні до будівництва гігантських і часто символічних споруд; місто Пхеньян є гарним прикладом такої політики щодо містобудування - широкі пусті проспекти, пам'ятники Кім Ір Сєну, монументальні споруди, ранкові гімни й радіо-пропаганда через гучномовці, що демонструють державну ідеологію. На відміну від демократичного підходу ,громадські місця в тоталітарних державах переповнюють символізмами, пам'ятками революцій, війн, здобутків держави, що повинно формувати у підсвідомості жителя образи сильної і могутньої держави. Міста тоталітарних держав стандартизовані, з чіткими функціональними зонами: житлові, виробничі і адміністративні. Інфраструктура міста зосереджена на транспортції населення до промислової зони. Місто розбивається на квартали або мікрорайони, що полегшує контроль за населенням та обмежує його в переміщенні [1].

5. ВИСНОВКИ

Розвиток міста тісно пов'язаний і залежний від політичного режиму, оскільки режим (будь-який) формує просторову та архітектурну структуру міського середовища відповідно до своїх цінностей і цілей. І саме від нього залежить як буде місто виглядати та розвиватися

Містобудування може підкріплювати соціальну структуру і політичний контроль через розподіл простору і доступ до ресурсів. У тоталітарних державах це часто проявляється через символічні і контрольовані простори, в той час як капіталістичні міста можуть бути розділені за економічними критеріями, що веде до соціальної сегрегації.

Вплив політичних режимів також простежується в інфраструктурних проєктах і екологічних ініціативах. Демократичні міста прагнуть до розширення зелених зон і сталого розвитку, в той час як інфраструктурні проєкти в авторитарних і тоталітарних режимах часто служать демонстрації сили і контролю, а в капіталістичних системах можуть сприяти розвитку певних районів за рахунок інших. Отже, приходимо до висновку, що політичний режим суттєво впливає на те, як плануються та розвиваються міста, визначаючи їх архітектурний вигляд, генеральний план, соціальну структуру, функціональність та інклюзивність.

Список літератури

- [1] Arendt H. The Origins of Totalitarianism. New York: Harcourt Brace, 1951.
- [2] Foucault M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Pantheon Books, 1977.
- [3] Hall P. Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2002.
- [4] Mumford L. The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. New York: Harcourt, Brace & World, 1961.
- [5] Reynolds, D. Architectural Space and Political Power: Designing the Urban Experience in 20th-Century Capitals. London: Routledge, 2010.
- [6] Scott J. C. Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed. New Haven: Yale University Press, 1998.

ⁱ Робота виконана під керівництвом д.п.н., проф. Євгена Перегуди